

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 03.10.2024
Kabul Tarihi / Date Accepted : 13.12.2024
Yayın Tarihi / Date Published : 31.12.2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Güz / Autumn

Anadolu'da Havli ve Sokak Oturmaları Kültürü: Karapınar Örneği

Abdulhamit TOPRAK*

Anahtar Kelimeler:

Anadolu,
Karapınar,
Havli kültürü,
Sokak oturmaları
kültürü,
Kültürel bellek

ÖZ

Ulusların tarih sahnesine çıkışlarında ve varlıklarını idame ettirmelerinde önemli rol oynayan öğelerden biri kültürdür. Kültür ait olduğu ulusun maddi ve manevi değerleri, geçmişi ve hafızasıdır. Bir ulusun bireyleri arasında birlikteliği, dayanışmayı ve toplumsal düzeni sağlayan önemli faktörlerdendir. Kültür, toplumların ve milletlerin yaşam tarzını etkileyen, kaynaşmayı sağlayan bir unsur olarak yerini almıştır. Kültürel birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasında "bir anı simgesi" olan mekânların ortak bir yaşam kültürü oluşturduğu görülmüştür. Bu bağlamda Karapınar 'da görülen havli ve sokak oturmaları kültürünün kentin kültürel belleğini ve tarihini yansıtmada önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada kent kültürünün henüz yerleşmediği Karapınar'da görülen havli ve sokak oturmaları kültürünün şehirleşmeye bağlı olarak süreç içinde birey ve aile üzerindeki etkilerini ele almanın yanı sıra Karapınar'ın tarihi ve geçmişten bugüne kadar Karapınar'da görülen havli ve sokak oturmaları kültürünün fizikî özellikleri, işlevleri ve kültürün bellekteki rolü üzerinde durulacaktır.

Towel and Street Sitting Culture in Anatolia: The Karapınar Example

Keywords:

Anatolia,
Karapınar,
Havli culture,
Street sitting culture,
Cultural memory

ABSTRACT

One of the elements that plays an important role in the emergence of nations on the stage of history and in their survival is culture. Culture is the material and spiritual values, past and memory of the nation it belongs to. It is one of the important factors that provides unity, solidarity and social order among the individuals of a nation. Culture has taken its place as an element that affects the lifestyle of societies and nations and ensures integration. It has been observed that places that are "symbols of memory" in the transfer of cultural accumulation to future generations create a common life culture. In this context, it is understood that the havli and street sitting culture seen in Karapınar plays an important role in reflecting the cultural memory and history of the city. In this study, in addition to addressing the effects of the havli and street sitting culture seen in Karapınar, where urban culture has not yet been established, on the individual and the family in the process depending on urbanization, the history of Karapınar and the physical characteristics, functions and the role of culture in memory of the havli and street sitting culture seen in Karapınar from the past to the present will be emphasized.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, abdulhamit.toprak@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0717-5148

1. GİRİŞ

Havli ve sokak oturma kültürü geleneğe bağlı bir yapı teşkil etmelerinden ötürü birbiriyle yakından ilişkili unsurlardır. Yine her ikisi de daha çok kent kültürünün pek hâkim olmadığı kırsal yörelerde görülür. Yaşam tarzı itibariyle gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşayan Karapınar, havli ve sokak oturma kültürünün çok görüldüğü yerlerden olmuştur. Karapınar’da şehir ve apartman kültürünün yerleşmeye başlaması, geniş aile tipinden çekirdek aile tipine geçiş gibi sebeplerle havli ve sokak oturma kültürlerinin terk edilmeye başlandığı görülmüştür. Buna sebep olarak gelenek ve göreneklerin zayıflaması, göç, nüfusun artması, şehir kültürüyle yaşama isteği gibi etkenlerdir. Nesil değiştikçe her iki kültürün daha çok terk edildiği ve her neslin kendinden sonraki kuşağa daha zayıf bir şekilde her iki kültürü miras olarak bıraktığı görülmüştür. Kültür, bir milletin geçmişten geleceğe olan birikimlerini, tecrübelerini, gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzını, dilini, inançlarını vs. ifade eden bir terimdir. Kültür, bir milletin geçmiş zamandan bugüne getirdiği milli bir unsurdur. Hars; yalnız bir milletin dinî, ahlaki, hukuki, muakalevi, bedii, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır (Gökalp, 2019: 26). Kültür ait olduğu milletin maddi ve manevi unsurlarını ifade eden değerler bütünüdür. Etnoğrafik açıdan geniş anlamıyla kültür, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve bireylerin toplum içinde edindikleri diğer yetenek ve alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür (Tylor, 1920: 1). Kültürün nesilden nesle aktarılan bir öge olması, dolayısıyla zamanla birtakım değişiklikler geçirmesi melez bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Kültürler arası etkileşim, ticari ve sosyal ilişkiler, doğal afet, savaş ve göç gibi faktörlerin kültürün melezleşmesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığı, belli bir toplumun kendisidir, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi, bir insan ve toplum kuramıdır (Güvenç, 1979: 95). Kültür, farklı toplumların veya nesillerin gerek aktarım gerekse etkileşim yoluyla elde ettiği bileşkelerin toplamıdır. Kültür bir ulusun en önemli varlığı, mirası ve belleğidir. Bir kültürün varlığı bir milletin mevcudiyetini veya bir topluluğun varlığı bir kültürün mevcudiyetini gösterdiğini söyler (1998: 16). Kentleşme kültürünün henüz yerleşmediği veya yaygınlaşmadığı Anadolu’nun pek çok bölgesinde havli ve sokak oturmaları kültürünün önemli bir yer tuttuğu görülür. Bu çalışmada havli ve sokak oturma kültürü ele alınan Karapınar’ın tarihine değinildikten sonra havli ve sokak oturmaları kültürü açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Karapınar Tarihi

Konya’nın 95 kilometre doğusunda yer alan Karapınar, Aksaray ve Karaman illeriyle komşu bir ilçedir. MÖ. 3000-200 yıllarında “HYDE” kasabası üzerine kurulan Karapınar, Pro Hititler tarafından yerleşim merkezi olarak seçilmiştir. 1071 Malazgirt Savaşı’ndan sonra 1076-1077 yıllarında Selçuklu İmparatorluğu’nun, 1308 yılında Karamanoğulları’nın, Fatih Sultan Mehmet’in 1467’de Karamanoğulları beyliğine son vermesiyle Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkimiyetine geçmiştir (Yalçın, 2022: 1). Anadolu’nun kavşak noktalarından biri olan Karapınar, tarihte pek çok medeniyete ev sahipliği yapan ve en az bin yıllık bir geçmişi olan şehirlerdendir. İlçenin ortasında yer alan Ali Tepesi’nde bulunan arkeolojik kalıntılardan Sultan Selim Külliyesi’ndeki öğelerden ve çevredeki eserlerden ilçenin tarihinin MÖ 2000 yıllarına uzandığı anlaşılmaktadır (Aşkar, 2022: 15). Karapınar’ın bir yerleşim merkezi olarak tarih sahnesine çıkışı Yavuz Sultan Selim’in 11 Mayıs 1514’te

Çaldıran Seferi'ni gerçekleştirdiği ordusuyla Karapınar'da konaklaması esnasında olmuştur. O yıllarda Celali ve Levent (Çiftbozan) gibi eşkıyaların Karapınar'ın istikrarına zarar vermesi nedeniyle Yavuz Sultan Selim burada bir derbent kasabasının kurulmasını ve cami yapılmasını emrettiği söylenir (Yalçın, 2022: 1). Tarihi ve kültürel anlamda Karapınar'ın birçok esere sahip olduğu görülür. Karapınar'ın kavşak noktaların birinde yer alması, Yavuz Sultan Selim'in ayrı bir önem vermesini sağlamıştır. Karapınar'ın İstanbul, Çukurova, Suriye ve Hicaz yolları üzerinde olması jeopolitik önemini artırmıştır (Karakaya, 2013: 9). Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi'ne giderken bir külliye yapılması emrini verdiği ve temelini attırdığı; külliyenin 49 yıl sonra II. Selim tarafından tamamlandığı rivayet edilir (Gündüz, 1980: 269). Sultan Selim adı verilen külliye cami, han, kervansaray, imaret vs. olduğu görülür.

3. Havli Kültürü

Kültür ve mekân arasında bellek kimliğini işaret eden anlamsal bağlar bulunur. Mekân kendisine yüklenen anlamlarla bir değer kazanır ve kültürel kodları işaret eder. "Mekân algısı ve mekâna yüklenen anlamlar, ait olunan toplumun kültürel değerlerinden beslenen süreklilik taşıyan bütünsel bir işlevdir. Şehirler ve kasabalar yaşanmışlıklarla bir ruha ve hafızaya sahiptir; her mekân, anılar belleği bağlamıyla kültürel bir kimliğe sahiptir. Kente ait yapılar, tüm özellikleriyle o kenti tanıtan bir imgeye dönüşür. Kentin sembolleri, toplumsal değişim ve dönüşümlerin göstergesi olarak anlam taşır (Alsaç, 2023: 404). Havli kültürü, Karapınar'ı işaret eden tanılayıcı bir mekân imgesidir. Mekân yaşanmışlıklarla anılar belleğidir. Karapınar, kentsel yerleşim anlayışının tümüyle egemen olmadığı, daha çok kırsal yerleşim anlayışının sürdüğü ilçelerdendir. Karapınar, kentsel yerleşim anlayışının tümüyle egemen olmadığı, daha çok kırsal yerleşim anlayışının sürdüğü şehirlerdendir. Müstakil evlerin görüldüğü Karapınar'da, pek çok evin kendine has bahçesi bulunur. Bu bahçenin duvarlarının yörenin coğrafi ve iklim şartları nedeniyle kerpiçten örüldüğü görülmüştür. Ahşap bir kapısı olan bahçede, ev halkı ihtiyaçlarını karşılamak için samanlık, çardak, odunluk, tuvalet ve ayşeneye yer verilirdi. Kerpiç olan havli duvarının üzerine yağmur ve kardan korunması için, karasal iklimin bitki örtüsü olan kamış konur ve bu kamışların sabit durması için üzerine çamurla sıva yapılırdı. (K.K. 1). Bu uygulamalar, yerel malzemelerin kullanımına dayalı sürdürülebilir yapı tekniklerini ve çevresel uyumu yansıtmaktadır.

Havliye demir veya ahşaptan yapılan açılan bir giriş kapısı mevcuttu ve bu kapı goca kapı veya cümle kapısı olarak adlandırılan küçük kapı şeklindeydi (K.K. 2). Havliye girişte yukarıda sayılan yapılar dışında başka boş alanlar olduğu, evlerden ve diğer yapılardan arta kalan yerlere havli/hayat dendiği ifade edilmiştir (K.K. 1) Başka bir deyişle Karapınar'da müstakil evlerde bulunan bahçe kısmına havli/hayat dendiği, havlide birden çok ev bulunduğu, bu evlerin anne - baba ve evli çocuklarının evlerinden meydana geldiği söylenir. (K.K. 2). Havli geniş aile tipinin korunduğu, birlik ve beraberliğin pekiştiği, sohbet ortamlarının olduğu ve günlük meşgalelerin konuşulduğu mekân belleği olarak önem taşır. Yöre halkı için havli hayatın kendisi ve merkezi demektir. Havlide aile büyüklerinin gündüz, akşam ve önemli zamanlarda bir araya gelmesiyle önemli meselelerin konuşulduğu ve bu meselelerin çözümü için aile büyüklerine danışıldığı, bu nedenle geniş aile tipinin yer aldığı ve önemli bir yaşam alanı olan havlilerin "danışma meclisi" işlevine sahip olduğu ifade edilmiştir (K.K. 1). Havlide aile büyüklerine danışılması, karar alma süreçlerinde

yaşlıların bilgeliğine ve deneyimine verilen değeri ortaya koyuyor. Bu, geleneksel toplumlarda hiyerarşik bir danışma mekanizmasının önemli olduğunu gösteriyor.

Havlilerde, içme sularının ve temizlik amaçlı suların kuyudan kovalarla çıkarıldığı, aynı zamanda garık/karık açılarak sebze yetiştirildiği ve yaz boyunca domates, biber, patlıcan, nane gibi temel ihtiyaçların bu alanlardan karşılanması yanı sıra gölgesinde oturmak ve serinlemek amacıyla iğde, salkım söğüt ve servi ağaçlarının dikildiği de ifade edilmektedir. Karapınar'da su kuyularından sonra tulumbaların kurulmaya başlandığı, sonraları ise sokak çeşmelerinden havliye bağlantı yoluyla havli çeşmeleri yapıldığı görülmüştür (K.K. 3). Bu durum, geçmişten günümüze teknolojinin havli kültürü üzerinde meydana getirdiği değişimleri göstermesi bakımından önemlidir, kuyu sularının çıkarılmasında kullanılan kovanın yerini tulumbalara bırakması, tulumbaların da yerini çeşmelere bırakması; kültür hayatında meydana gelen değişimlerde teknolojik gelişmelerin ne denli büyük bir etkiye sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Yöre halkı için havliler aynı zamanda modern tabirle yaşam alanları olmakla birlikte bahar aylarından güz soğuklarına kadar yeme-içme ve dinlenme alanı olarak kullanılırdı, yemekler havlideki mantılarda (kilden yapılmış bir çeşit soba) ya da havliye kurulan tamamen kilden yapılan tandırlarda (fırın) pişirilirdi (K.K.4). Yazları evin içindeki mutfak neredeyse hiç kullanılmaz, havlide mutfak işlerinin çoğu yapılırdı. Yörede bugün hâlâ müstakil bazı evlerde bu kültürün devam etse de artan ve yaygınlaşan kentleşme nedeniyle büyük oranda yok olmaya yüz tuttuğu görülmüştür. Havli mutfak işleviyle kullanılmakla birlikte, çamaşırların elde yıkandığı ve kurutulduğu bir yer olarak da kullanılmıştır (K.K. 7). Havlide çamaşır yıkamak için yapılan ocaklarda su kaynatılır ve yıkanan çamaşırlar havlinin bir duvarından öbür duvarına asılan iltarlarda (bir çeşit ip) asılarak kurutulurdu (K. K. 7). Çamaşır suları havlide çamurdan yapılan ocaklarda kaynatılırdı. Havlilerdeki ocaklarda ayrıca bulgur ve salça da kaynatılır, kaynatılan bulgurlar havliye serilen çadırda sabah akşam çevrilerek kurutulurdu. Bahar temizliğinde ve kışa hazırlık temizliklerde yatak, yorgan, minder ve yastık yünleri/içirikleri havlide yıkanır (K.K.11). Havli yöre halkı için bu işlevleri nedeniyle günlük hayatta önemli bir yer tutar

Havlilerin yerleşim düzeninin ev düzenine benzerlik gösterdiği, bahar ve yaz aylarında bu alanlarda, genellikle toprak veya betondan yapılmış sekilerde yemekler yendiği, havlilerin her zaman düzenli ve kullanıma hazır tutulduğu ve hasırdan yapılmış birkaç yastık, kilim ve yer minderinin önemli bir yer tuttuğu bu alanlar, ikinci çayının içildiği mekânlar olarak öne çıkar (K.K. 5). Havliler hane halkının aynı zamanda mahrem ve özel hayat alanı olması nedeniyle havlinin duvarları sokaktan geçenlerin içeriye görmemesi için yüksekçe inşa edildiği söylenir (K.K.1). Geleneksel toplumlarda aile bireylerinin daha rahat oturması için çoğu zaman havli yani bahçe duvarları yüksekçe inşa ettiği görülmüştür.

Havlilerin zeminlerinin toprak olmasına özellikle dikkat edilirdi; çünkü toprağın şifa verici özellikler taşıdığına ve bireyin ayağının toprağa temas etmesi gerektiğine inanılırdı. Bu sebeple, havli, yöre halkı tarafından özellikle yaşlı nüfus için vazgeçilmez bir mekân olarak değerlendirilmiştir. Yaşlılar için havli, nefes alma ve yaşam enerjisi bulma alanı olarak tanımlanır (K.K. 6). Toprak hayat veren dört unsurdan biri olarak kabul edilir.

Günümüzde havli kültürünün Karapınar'ın kenar mahallelerinde kısmen devam ettiği görülür; ancak köylerde ve tek katlı yapıların inşa edildiği yerlerde sıklıkla görmek

mümkündür. Şehir hayatının ve apartman kültürünün egemen olduğu yerlerde havli kültürüne rastlamak mümkün değildir. Havli kültürünün terk edilmesi; köyden kente yaşanan zorunlu göçler, şehir olanaklarından faydalanma daha iyi bir eğitim görme isteği, nüfus artışı, sosyo-ekonomik gibi sebeplere bağlanabilir. Havli kültürünün yaşandığı yerlerden göç edenlerin apartmanlara yerleşmesi, hayat tarzı yönünden ve kültürel anlamda değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda kentleşmenin havli kültürünün terk edilmesinde en büyük faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuklar için oyun, eğlence, park alanları olarak kullanılan havlinin toprak zeminindeki çamurdan çeşitli oyuncaklar yapan çocukların zihinsel gelişimlerine katkıda bulunduğu ve havlilerin çocuklar için bir güvenli ve eğlenceli bir yaşam alanı olduğu söylenir (K.K. 13.). Bugün havlinin yerini mahallelere yerel yönetimler ve büyük alışveriş merkezleri tarafından meydana getirilen eğlence ve park alanlarının aldığı görülür. Havli kültüründen uzaklaşmak bu alanların artışı beraberinde getirmiştir. Ayrıca havliler aile büyüklerinin günün yorgunluğunu attığı ve psikolojik olarak dinlendiği açık bir alan olarak işlev görmüştür. Bugün havli kültürünün yerini, kent yaşamının getirdiği stres ve yorgunluktan arınmak amacıyla şehir dışındaki piknik alanlarının aldığı gözlemlenmektedir. Şehir sakinlerinin, bu piknik alanlarında dinlenerek kent yaşamının yorgunluğunu atma çabaları, havli kültürünü deneyimleyen bireyleri anımsattığından söz etmek mümkündür.

Havli kültürü aynı zamanda komşuluk ilişkilerinin de yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yörede komşu; akraba ve ailenin bir parçası olarak görülürdü, komşuların havliden havliye birbirleriyle sohbet etmesi komşuluk ilişkilerinin yaygınlaştığını gösteren önemli bir unsur olmuştur (K.K. 1). Havli kültürünün terk edilmesi, sıcak ve samimi komşuluk kültürünün kaybolmasına sebep olmuştur. Betonarme yapıların ve çok katlı binaların yaygınlaşmasıyla kaybolmaya başlayan havli kültürü aile, komşuluk ve sosyo-kültürel ilişkilerin zayıflamasını beraberinde getirmiştir.

Apartman kültürünün yerleşmediği zamanlarda ailenin büyüklüğüne göre iki üç aile (anne baba, evli çocukları) havlideki farklı evlerde yaşarken apartman kültürünün yaygınlaşmasıyla bu sayı en az 10-15 aileye ulaşmıştır (K.K. 10). Havlilerin ortadan kalkmasıyla birlikte insan bedeni ve ruhunun beton binalara hapsedildiği anlaşılmaktadır. Yöre halkı için havliden uzaklaşmak hayattan uzaklaşmakla eşdeğer bir anlam taşır. Havli kültüründen uzaklaşılması, bireylerin hareket alanlarının önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır. Bu durum doğal unsurların kaybıyla birlikte doğanın beton yapılarla kaplanmasına sebep olmuştur; zira havli sadece bir sosyal alan değil, aynı zamanda doğanın ve tabiatın bir yansıması olarak değerlendirilmektedir; bu da onun, insanların ruhsal ve bedensel sağlığı üzerindeki etkilerini gösterir.

Fotoğraf 1 (K.K 17). (Havlideki ayrı iki ev ve çeşme)

4. Sokak Oturmaları Kültürü

Mahalle/sokak Anadolu'da kentsel yaşam alanlarının pek görülmediği ve geleneksel yaşam tarzının egemen olduğu yerlerde görülen sosyal yaşam alanıdır. Mahalle/sokak kültürünün oluşumu, sosyal yaşam alanının meydana gelmesi ve şehirleşmenin henüz tam yerleşmemiş olmasıyla ilişkilidir. Bu kültür komşular arasında muhabbetin arttığı, komşuluk ilişkilerinin geliştiği, birlik ve beraberliğin pekiştiği, yardımlaşmanın yaygınlaştığı bir kültürdür. Mahalle/sokak bir mekân olmaktan öte anlamı olan manevi ve kültürel bir unsur olarak yer alır.

Karapınar'da mahalle kültürü özellikle kadın ve çocukların hayatında önemli yer tutar. Çocuklar için oynanan oyunların kendilerinde bıraktığı acı tatlı hatıraların izlerini taşıyan mekân olmanın yanı sıra onların sosyalleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Mahalle kültüründe çocukların kendilerini mental ve fiziksel olarak geliştirdiği, akran gruplarıyla oynadıkları oyunlarla sosyalleştiği ve geleneksel oyunlar aracılığıyla hem arkadaşlık ilişkilerini geliştirdikleri hem de hayata dair temel beceriler edindikleri anlaşılmaktadır. Böylece çocukların sosyal becerileri ve girişkenliklerinin mahalle kültürüyle önemli ölçüde geliştiğini ifade etmek mümkündür.

Kadınlar için de eş dost, komşu ve arkadaşlarla bir araya gelerek yapılan samimi sohbetlerin, paylaşılan dertlerin, özlemlerin ve geçirilen acı tatlı anların bir simgesi olarak önem teşkil eder (K.K. 12). Bu nedenle mahalle kültürü kadın ve çocuklar için önemli bir unsur olarak görülür.

Mahalle kültürünün en belirgin şekilde yaşandığı alanlar sokaklardır. Mahallelerdeki sokaklar, sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği ve toplumsal dayanışmanın somutlaştığı mekânlar olarak önemli bir rol üstlenmekle birlikte sokak ve mahallelerin fiziksel olarak küçük olması, sosyal ilişkilerin gelişmesini de beraberinde getirmiştir (K.K. 8). Sokak ve mahallenin fiziksel olarak küçük olması mahalle sakinlerinin birbirini daha kolay tanımasını ve kaynaşmasını sağlamıştır.

Sokak boyunca sıralanan evlerin kapıları, toplumsal yaşamın ritmini yansıtan bir düzen içerisinde yer almanın yanı sıra genellikle birbirine bakacak şekilde konumlandırılmıştır (K.K. 2). Kapıların sokağa doğru açılmaması hem mahremiyetin korunmasına yönelik bir kültürel yaklaşımı hem de toplumsal yapının sembolik bir ifadesini yansıtır. Benzer özellik evlerin pencerelerinde de görülür, pencereler evin kuzey ya da güney yönünde inşa edilerek sokakla olan fiziksel ve görsel ilişkileri sınırlandırılmıştır (K.K. 2). Bu fiziksel düzenlemeler, mahalle ve sokak arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları vermekte ve sokakların mahalle kültürünün devamlılığındaki işlevsel rolünü göstermektedir.

Mahalle kültürü çocuklar, gençler ve yaşlılar arasında paylaşma kültürünün oluşmasını sağlayan önemli bir etken olmanın yanı sıra genç kızlar için sosyal etkileşim ve beceri paylaşımı açısından önemli bir rol oynamıştır. Genç kızların sık sık bir araya gelerek ıstar ve işleme gibi çeyizlik el işlerini öğrendiği ve çeyiz hazırlıklarını birlikte yaptığı söylenir. (K.K. 11). Kültür bilimciler bunun cografik kültür örneği olduğunu ifade eder. Cografik kültür, bireyin akranlarından öğrendiği bir kültürdür (Atlı, 2005: 11). Bu durum kültürün yeni kuşaklar arasında yayılmasını beraberinde getirir. Kültür, nesilden nesle aktarılır; dil, din, inanç, gelenek-göreneklerin ve insanoğlunun hayatı boyunca edindiği yeteneklerin toplamından oluşan bir unsurdur.

Kadınlar arasındaki samimi komşuluk ilişkilerinin kardeşlik ve akrabalık bağlarına benzer bir dayanışma yapısı oluşturduğu ve kadınların bu yapı ile çeşitli ev ihtiyaçlarını birbirlerinden ödünç alarak karşıladıkları ifade edilmiştir (K.K. 11). Evlerin otorite figürleri babaların geçim kaygısıyla tarlalarda ve diğer işlerde gün boyunca çalıştığı, kış aylarında ise iş imkânlarının mahdut ve gecelerin uzun olması nedeniyle mahalle kültürü sayesinde komşu ziyaretleri ve misafirlik etkinliklerinin gerçekleştirildiği söylenir (K.K. 2). Ev işlerinden yorgun düşen kadınların ise ikindi vaktinden sonra sokak oturmalarına çıktığı ve bunun nişan ve düğün hazırlıkları ya da zihinsel rahatlama amacıyla gerçekleştirildiği ifade edilir (K.K. 1). Sokak oturma kültürü, zamanlamaya dayalı bir düzen sergilemenin yanı sıra komşuların birbirlerinin acı ve sevinçlerini paylaşmasına, duygusal bir dayanışma mekanizmasının gelişmesine olanak tanıyarak toplumsal duyarlılığın pekişmesini sağladığı değerlendirilmektedir.

Sokak oturmaları kültürünün bireylerin yalnızlık hissini önlediği, bu kültüre her yaş grubunun aktif katılım gösterdiği, akran grupları aracılığıyla sosyal dayanışma ve sorun paylaşımını sağladığı, bu sayede bireylerin ruhsal daha sağlıklı olmasını sağladığı ifade edilir (K.K.1). Mahalle kültürü; toplumsal kaynaşma, yardımlaşma, paylaşma ile bireyleri bir araya getiren önemli bir yapıdır. Bu sayede her yaşta bireyin mahalleyle sıcak ve samimi bir aidiyet geliştirdiği görülür. Mahalle kültürü; yerleşik yani birbirini tanıyan topluluklar, asayiş ve güvenlik endişelerini azaltarak sürekli bir sosyal etkileşim ortamı oluşturmuştur. Çocuklar, gençler ve kadınlar, sosyal ilişkileri güçlendiren muhabbet meclisleri kurarak mahalle kültürünün temel unsurlarından biri olan etkileşimi öne çıkarmıştır.

Sokak oturmaları, ilçenin iklim özelliklerine bağlı olarak genellikle bahar aylarında havaların ısınmasıyla başlayan ve havaların soğumasına kadar devam eden bir sosyal etkinlik biçimi olduğu kaydedilmiştir. Bu etkinliklerin başlıca katılımcıları arasında, sokakta yaşayan yaşlı bireyler önemli bir yer tutar. Yaşlı erkek ve kadınların kendilerine has sokak

oturma düzenleri ve zaman dilimlerinin bulunduğu gözlemlendiği gibi ihtiyarların gençlerle sohbet ederek deneyimlerini paylaştığı ve gençlere hayat bilgisi verdiği görülmüştür (K.K. 1). Aynı işlev kadınların sokak oturma kültürlerinde de görülür. Kadınların sokak oturmalarına katılan genç ve bekâr kızların nesiller arası iletişim ve bilgi aktarımının zeminini oluşturarak büyüklerinin deneyimlerinden faydalandığı ve bu sosyal ortamda yer alarak sosyal bağlarını pekiştirdiği görülmüştür (K.K. 9). Dolayısıyla sokak oturmaları kültüründe cografyaya kültürün yanı sıra postfigurative kültürün de görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Postfigurative kültür Atalardan öğrenilen, tarih boyunca yerleşmiş, yaşam boyunca yavaş yavaş öğrenilen kültürdür (Özdemirci, 2004: 7). Sokak oturmaları atalardan miras kalan kültürel belleğin canlı kalmasını sağlar. Sokak oturmalarının gençler tarafından da icra edildiği görülür. Yaz akşamları genelde gençler evlerinden demleyip getirdikleri çayları, sokak lambalarının aydınlattığı yerlerde, sokak sakinlerinin rahatsız olmayacağı şekilde kısık sesle sohbet ederek içtiği dile getirilir (K.K. 16). Sokak oturmalarının bireyler arasındaki sosyal ilişkileri destekleyerek günlük hayatın kaygılarından arındırarak güven ve yakınlık duygusunu pekiştirdiği görülür.

Sokak oturma kültüründe çay içme, kısır yeme gibi bazı ritüellerin yer edindiği görülür. Bu ritüellerin sadece bir ikram değil; aynı zamanda muhabbetin arttığını ve samimiyetin pekiştiğini gösteren bir uygulama haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu durum mahalle kültürünün sosyal dayanışma ve paylaşma unsurlarını da gözler önüne sererek sokak oturmalarının eğitici, öğretici ve toplumsal birlikteliği destekleyici bir işlevinin olduğunu gösterir.

Sokak oturma kültürünün malzemeleri eski kumaşların içine doldurulduğu şeker ya da yem çuvaları, eskimiş içi hasır dolu sıra yastıkları, eski kilimler, eskiyen çadırlar, eski yer tülüleriyken zamanla bu malzemelerin yerini, daha modern eşyalara bıraktığı görülmüştür (K.K. 14). Toplumsal değişim ve kültürel dönüşüm süreçleri, geleneksel yaşam tarzlarının yanı sıra günlük pratiklerde de belirgin izler bırakmaktadır.

Fotoğraf 2. (K.K. 17). (Sokak oturmaları kültürü)

Sokağa çıkan hanımlar, genellikle el işlerini de yanlarına alarak sosyal etkileşimlerini devam ettirerek hem ip eğirir hem de gelep dökme veya çorap örme gibi faaliyetlerde bulunurdu (K.K. 15). Böylece hem el işlerini icra ettikleri hem de aralarındaki iletişimi

Kadınlar sokak oturmalarından çıkmadan önce ev işlerini ve akşam yemeği hazırlıklarını tamamladıkları, havaların soğumasıyla sokak oturmalarının yerini ayaküstü yapılan kısa sohbetlere bıraktığı ifade edilmiştir (K.K. 1). Bu durum, sosyal etkileşimlerin salt mevsimsel değişimlerden etkilenmediğini, aynı zamanda toplumsal normların ve aile içindeki rollerin nasıl şekillendiğini açık bir şekilde göstermektedir. Geleneksel toplumlarda, aile içindeki düzen, belirlenen normlara sıkı bir şekilde bağlı bir şekilde meydana gelir ve bu normların toplumsal dayanışma ve bireylerin sosyal kimliklerinin inşasında kritik bir rol oynadığı görülür. Özellikle bu normların korunması ve sürdürülmesi, kültürel değerlerin yeni kuşaklara aktarımında belirleyici bir faktör olarak öne çıkar. Dolayısıyla, aile içinde ve daha geniş toplumsal yapıda, bu normların genç nesillere aktarımına önem verildiği gözlemlenir. Bu sürecin bireylerin kimlik oluşumuyla birlikte aynı zamanda toplumsal bağlılık ve aidiyet duygusunun güçlenmesini de sağladığı görülür. Geleneksel normların ve aile içi rollerin aktarımı, kültürel mirasın korunmasında ve toplumun sosyo-kültürel dinamiklerinin sürekliliğinde hayati bir işlev yerine getirir.

5. SONUÇ

Ulusların ilerlemesinde ve toplumsal düzenin sağlanmasında kültür, tarih boyunca kritik bir rol oynamıştır. Kültür, nesiller boyunca aktarılan dil, din, gelenek-görenek, edebiyat ve tarih gibi temel değerleri içeren işlevsel bir unsur olarak öne çıkmıştır. Karapınar'da görülen havli ve sokak oturmaları kültürünün benzer işlevlere sahip olduğu görülmüştür. Çalışma boyunca havli ve sokak oturmaları kültürünün teknolojik gelişmeler, göç, eğitim düzeyindeki değişimler, sosyal ve ekonomik faktörler ile kentleşme gibi unsurlara bağlı olarak geçmişten bugüne önemli bir dönüşüm geçirdiği tespit edilmiştir.

Havli ve sokak oturmaları kültürünün aile ve komşuluk ilişkilerinin düzenlenmesinde, birlik ve beraberliğin devamında önemli rol oynadığı görülmüştür. Söz gelimi geniş aile tipinin korunmasına ve aile ilişkilerinin daha sağlıklı olmasına katkıda bulunmuştur. Zamanla bu kültürlerin terk edilmesi geniş aile tipi yerine çekirdek aile tipinin geçtiği görülmüştür. Havli ve sokak oturmaları kültürünün bazı akrabalık bağlarını güçlendirdiği ve nine, dede, teyze, hala, amca, emmi, dayı gibi akrabalık sözcüklerinin daha çok kullanılmasına katkıda bulunduğu görülmüştür. Apartman ve kent kültürünün yaygınlaşması, bireylerin geniş aile ve toplum yaşantısından koparak daha izole bir yaşam tarzını benimsemelerine zemin hazırlamıştır. Havli ve sokak oturmalarının kafe sohbetleriyle, sokak düğünlerinin de salon düğünleriyle yer değiştirmesi, sosyal yapının önemli bir dönüşüm geçirdiğini gösterir.

Havli ve sokak oturmaları, sözlü kültürün gelecek kuşaklara aktarımında kilit rol oynayan önemli bir toplumsal pratik olarak öne çıkar. Bu buluşmalar, sosyal bağların güçlendirilmesine hizmet etmenin yanı sıra efsane, masal, halk hikâyesi, mani ve ninni gibi sözlü kültür unsurlarının yaşlılar tarafından genç kuşaklara aktarılmasını sağlayarak kültürel mirasın sürekliliğini sağlamada önemli rol oynamıştır. Özellikle sözlü kültürün doğası gereği yazıya geçirilmeden kuşaktan kuşağa aktarılan bu tür ürünlerin, toplumsal hafıza, kültürel bellek ve kimliğin inşasında taşıdığı önemin altı çizilmelidir. Geleneksel havli ve sokak oturmaları, bu bağlamda, modernleşme süreçleri karşısında kültürel kimliğin korunması için hayati bir köprü vazifesi görmekte, toplumsal yapıdaki değişimlere karşın

kültürel aktarımın sürdürülebilirliği açısından kritik bir işlevi yerine getirmektedir. Bu tür toplumsal pratiklerin zayıflaması ya da yok olması sadece toplumsal ilişkilerin çözülmesine değil, aynı zamanda sözlü kültürün aktarım mekanizmalarının da zayıflamasına yol açacağı değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alsaç, Fevziye. (2023). Türkülerin Hafızası, Mekân ve Geleneğin İcrası Bağlamında Çetinkaya Köprüsü, *Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Bafra, Cilt IV*, Berikan Yayınları, 2023, 403-424.
- Aşkar, Mustafa. *Karapınar Sultan Selim Camii ve Külliyesi*, Konya, 2022.
- Atlı, Dinçer. (2005). Türkiye’de Kurum Kültürü ve Etkinliği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*, Eskişehir, 2019.
- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*, 3.b. İstanbul, 1979.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 1997
- Karakaya, Derya. *Eskil/Karapınar Kazası Vakıf Eserleri*, Konya, 2013.
- Özdemirci, A. (2004). Popüler Kültür, Tüketim Psikolojisi ve İmaj Yönetimi: Türkiye (1950-1980). Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tylor, E. B. *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom 1* (Çeviren). London, 1920.
- Yalçın, Ceyhan. *Karapınar*, Ankara, 2022.

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak Kişi No	Ad soyad	Doğum yılı	Doğum yeri	Eğitim durumu	Mesleği
K.K. 1	Murat Yeşilyurt	1975	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K.2	Mehmet Elmas	1963	Karapınar	Lise	Emekli/esnaf
K.K. 3	Derya Mutlu	1980	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K. 4	Fatma Sezer	1975	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K. 5	Ayhan Yalçın	1973	Karapınar	Lisans	Mali Müşavir
K.K. 6	Yusuf Güven	1960	Karapınar	Lisans	Emekli
K.K. 7	Özlem On	1976	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K. 8	Hakan Toy	1977	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K. 9	Hazım Uğur	1970	Karapınar	Çiftçi
K.K. 10	Nesrin Öztürk Yabanoğlu	1973	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K. 11	Hatice Güler	1976	Karapınar	Lise	Ev Hanımı
K.K. 12	MüesserAksoylu	1980	Karapınar	Lisans	Mühendis
K.K. 13	Mustafa Bayrak	1975	Karapınar	İlkokul	Çiftçi
K.K. 14	Mehmet Suvaççı	1974	Karapınar	Lisans	Öğretmen
K.K. 15	Fatih Gönüllü	1975	Karapınar	Lise	Esnaf
K.K. 16	Şeref İnci	1966	Karapınar	Lise	Çiftçi
K.K. 17	Zeynep Sayman	1987	Karapınar	Lisans	Kamu Çalışanı